

УДК 347.12

Олександр Яриш,здобувач НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ДЕФІНІЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОКРЕМОГО ОБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

У статті представлено дослідження щодо встановлення визначення інформації як об'єкта цивільних прав. Здійснено критичний аналіз дефініцій інформації, представлені вченими-правниками, та на основі юридично вагомих властивостей інформації на дана авторська дефініція інформації як об'єкта цивільних прав.

Ключові слова: інформація, об'єкт цивільних прав, право власності на інформацію.

Нематеріальні блага, представлені у ЦК України, набули важливого значення переважно за останнє століття, до того часу суспільство було спрямоване на матеріальні блага, що, в свою чергу, пояснює намагання застосувати до нематеріальних благ категорію права власності.

Кожне з нематеріальних благ має свої особливі юридично вагомі властивості, а відповідно й концепція правового регулювання відносин стосовно нематеріальних благ повинна різнитись. Важливе значення для правильного регулювання відносин стосовно інформації має дефініція інформації як об'єкта цивільних прав.

Різноманітність підходів до формулювання визначення інформації як об'єкта цивільних прав викликана значною різноманітністю проявів інформації. Всі представлені визначення інформації як об'єкта цивільних прав різняться залежно від підходу, застосованого вченими. Чіткість цього визначення має важливе значення, адже саме від нього залежить, на що саме будуть спрямовані норми, які врегульовують відносини стосовно інформації як об'єкта цивільних прав, що й забезпечує актуальність подальшої наукової розробки окресленої проблематики.

Значна кількість визначень, представлених вченими, не в повному обсязі враховують юридично важливі ознаки, або включають ознаки, які не є юридично важливими, внаслідок чого спотворюється внутрішнє наповнення даного об'єкта. Відповідно, існує необхідність усунення даних недоліків та формулювання визначення, яке цілком буде відповідати завданням цивілістики.

Як зазначав Гегель, у понятті розкривається дійсна природа речей і тому в понятті має бути виражена не тільки абстрактна схожість, а й особливості об'єкта [1]. Це також справедливо й щодо такого нематеріального об'єкта як інформація. Для визначення, перш за все, необхідно застосовувати логіку як філософську науку, оскільки поняття є формою абстрактного мислення, яке відображає суттєві ознаки предмета [2]. Співвідношення таких категорій як властивість та ознака дозволить чітко підійти до формулювання даного визначення, отже, існує необхідність встановити їх семантичне значення. Великий тлумачний словник сучасної української мови формулює властивість як якість, ознаку, характерні для кого-, чого-небудь [3]. Право не містить термінів, для визначення таких категорій як *власність* та *ознака* об'єктів цивільних прав. У таких випадках законодавство спирається на термінологію, яка будується на ґрунті загальноживаного словника [4]. Виходячи з цього, ми можемо розуміти та розглядати ці поняття як синоніми.

У логіці термін «поняття» розглядається як форма мислення, яка відтворює предмети в їх істотних ознаках, які є його змістом. Відповідно, логічна операція, що розкриває зміст поняття, є визначенням, або дефініцією [5].

Дефініції мають важливе значення, адже містять у собі найсуттєвіші ознаки, за допомогою яких встановлюються, розкриваються та характеризуються різноманітні правові категорії, що являються вихідним матеріалом для створення нор-

мативно-правового акта [6]. Логіка як наука вимагає дотримання певних логічних вимог для здійснення правильного визначення, які реалізуються в певному алгоритмі, що поділений на два етапи: підведення дефінієндуму під найближче родове поняття; введення видової відмінності, яка різнить досліджуваний предмет від інших або шляхом визначення, в якому видова ознака вказує на спосіб походження, утворення чи побудови дефінієндуму [7].

Для точного врахування всіх суттєвих ознак інформації як об'єкта цивільних прав важливо розглянути точки зору вчених-цивілістів на вирішення цієї проблеми та з'ясувати зміст, який вони вміщують у це поняття. Для збереження чистоти дослідження вважається за доцільне дослідити лише визначення, які визначають інформацію в аспекті її існування як об'єкта цивільних прав.

О. М. Садіков під інформацією як об'єктом цивільних прав розуміє відомості про осіб, предмети, факти, події, явища і процеси незалежно від форми подання, зазначаючи при цьому, що інформація є особливим видом об'єктів цивільних прав, що відрізняється від результатів інтелектуальної (творчої) діяльності та є відомостями, які не підпадають під правовий режим охорони норм авторського, патентного чи будь-якого іншого спеціального законодавства [8].

Б. М. Гоголь вважає, що інформація як об'єкт цивільних прав є нематеріальним результатом інтелектуальної (розумової) діяльності людини, який існує у будь-якій формі, доступній для сприйняття людиною чи технічним пристроєм [9].

А. Г. Дідук стверджує, що найбільш вдале визначення інформації, що відповідає її фізичній природі, є таким: «інформація — це повідомлення, яке містить відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі» [10].

Інформація, на думку Є. В. Петрова, це самостійний об'єкт цивільного права, якому притаманні своєрідні ознаки [11].

О. М. Косьяненко вважає, що найбільш відповідним є визначення інформації як цивільно-правової категорії, яке представлено в Федеральному законі Російської Федерації від 27.07.2006 р. № 149-ФЗ «Про інформатизацію, інформаційні технології та про захист інфор-

мації» [12]. Відповідно до цього закону інформацією є відомості (повідомлення, дані) незалежно від форми, в якій вони виражені [13].

Є. О. Харитонов визначає, що інформація — це задокументовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі [14].

О. В. Кохановська визначає інформацію як нематеріальне немайнове благо особливого роду, яке нерозривно пов'язане з життям, з його виникненням і закінченням, яке проявляється як особисте немайнове благо, як результат впливу на людину та інших суб'єктів та об'єктів права, як результат інтелектуальної творчої діяльності і як відомості про осіб, події та явища, предмети, об'єкти і процеси незалежно від форми їх представлення [15].

М. Корчагін пропонує таке визначення інформації в цивільному праві як змстовні результати інтелектуальної діяльності людини, відносини з приводу яких врегульовані нормами цивільного права та які можуть бути представлені у формі, придатній для сприйняття їх іншими людьми [16]. Дане визначення відразу вступає в суперечність з рухом науково-технічного прогресу, який вносить свої корективи, адже кількість інформації, створеної за допомогою комп'ютерної техніки, з кожним роком зростає.

Як видно з вищенаведеного, існує значна кількість визначень інформації як об'єкта цивільних прав. Тому вважаємо за необхідне навести також визначення інформації як об'єкта цивільних прав. ЦК України у своїй первинній редакції визначав інформацію як задокументовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі. Чинна редакція ЦК України містить нове визначення інформації як об'єкта цивільних прав, порівняно із діючим на той час, яке визнано Головним юридичним управлінням апарату Верховної Ради України у своїх зауваженнях як колізійне. Основною причиною зазначалось те, що поняття «інформація» порівняно із визначенням, представленим у чинній на той час редакції Закону України «Про інформацію», значно ускладнить його застосування у цивільно-правових відносинах,

де інформація була представлена як нематеріальне благо, яке не зводиться до матеріального (фізичного) об'єкта, на якому вона зафіксована [17].

Відповідно, в новій редакції ЦК України інформація представлена як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Вважаємо, що важко погодитися з визначеннями, які збільшують зміст інформації як об'єкта цивільних прав, шляхом включення до неї результатів інтелектуальної (творчої) діяльності та особистих немайнових благ. Як було доведено вище, інформація як об'єкт цивільних прав має таку властивість, як здатність до трансформації в нематеріальні блага, такі як результати інтелектуальної (творчої) діяльності та особисті немайнові блага, а не бути узагальнюючим поняттям для цих благ. Цілком зрозуміло, що такі твердження виникають у зв'язку з генетичним походженням цих благ від інформації та відповідно до ознаки трансформації — еластичності, яка характеризує прагнення інформації, що врегульована спеціальними правовими режимами та відповідно трансформована в інші об'єкти цивільних прав, перетворитися на інформацію як об'єкт цивільних прав.

Ця ситуація є справедливою також для спроб визначити інформацію як об'єкт цивільних прав через поняття «результати інтелектуальної діяльності». Відповідно, причинами для таких спроб є, як зазначалося вище, спільне генетичне походження об'єктів, а також твердження, що інформація в будь-якому випадку буде результатом інтелектуальної діяльності. Як формулює М. Корчагін, інформація є результатом мислення чи усвідомлення, та одночасно може бути результатом творчої діяльності, якщо містить ознаки новизни [18]. В цілому неважливо, через який діфінієнс визначати поняття, важливим є те, який зміст буде він містити. Адже відповідно до правил тлумачення норм права термін повинен застосовуватись у тому значенні, в якому він представлений в законодавстві. Так, ст. 199 ЦК України чітко визначає, що результати інтелектуальної діяльності є об'єктами права інтелектуальної власності, які створюють цивільні права та обов'язки

відповідно до книги четвертої цього Кодексу та інших законів. Відповідно, за такого визначення виникає колізія, коли один і той самий термін визначає різні за змістом поняття.

Також не відповідають правовій природі інформації як об'єкту цивільних прав визначення, в яких стверджується, що інформація є елементом всіх об'єктів цивільних прав, яка проявляється в різних формах шляхом застосування різноманітних методів. Такі погляди характерні для російської цивілістичної доктрини.

Існує чітке розмежування інформації з матеріальними об'єктами, цей розподіл виникає з розподілу інформації на зв'язану та вільну. Відповідно, зв'язана інформація може бути елементом матеріальних об'єктів цивільних прав, а вільною є інформація, яка є безпосередньо об'єктом цивільних прав.

Оскільки вільна інформація є віддільною від свого носія, то відповідно може переноситися з носія на носій, не змінюючи його основних ознак. Більшість вчених визначають інформацію як об'єкт цивільних прав через категорію «відомості», звужуючи зміст цього поняття різними уточненнями, такими як відомості про осіб, предмети, факти, події, явища, процеси [19], відомості про події та явища [20]. На нашу думку, такі уточнення суперечать сутності інформації, через те, що неможливо встановити точного переліку відомостей про всі об'єкти Всесвіту.

Заявлене положення стосовно визначення інформації як немайнового блага є актуальним лише за умов, коли у визначення інформації як об'єкта цивільних прав включені також результати інтелектуальної (творчої) діяльності та особисті немайнові права. Вони представлені у тріаді:

1) інформація як особисте немайнове благо у комплексі благ, перерахованих у ст. 201 і Книзі 2 ЦК України;

2) інформація як результат творчої інтелектуальної діяльності, тобто як об'єкт виключних прав, врегульованих у ст. 199 і Книзі 4 ЦК України;

3) інформація як інформаційний продукт, ресурс, документ, тобто об'єкт, який може бути інформаційним товаром і який може бути предметом будь-яких правочинів, з урахуванням особливостей

і специфіки його як об'єкта особливого роду [21].

Об'єктами немайнових прав, відповідно, є немайнові блага. Як стверджують автори науково-практичного коментаря ЦК України, відсутність економічного змісту впливає, перш за все, із самої назви немайнових прав, причиною чого є їх неекономічна природа [22].

В економічній теорії неекономічні блага визначаються як блага, які надаються людині природою у необмеженій кількості, тобто для їх отримання немає необхідності прикладати працю [23].

Важливо розрізнити економічні та неекономічні блага. Розмежування відбувається за допомогою такого критерію як рідкісність блага. Оскільки неекономічне благо існує в необмеженій кількості, про співвідношення між потребою і доступною кількістю не може бути мови, адже будь-яка потреба буде задоволена. Тому для того щоб благо стало товаром (тобто щоб люди не могли його придбати, не жертвуючи при цьому якоюсь цінністю), це благо повинно бути обмеженим та недостатнім для задоволення людей [24]. Тобто неекономічне благо не може бути товаром. Це не тільки суперечить сучасним уявленням про інформацію як товар, а й відбувається внутрішня колізія у визначенні інформації як об'єкта цивільних прав, виведеною О. В. Кохановською. Оскільки, стверджуючи, що інформація є немайновим благом, вона зазначає, що інформація як інформаційний продукт, ресурс, документ може бути інформаційним товаром [25].

Згідно з іншою точкою зору «немайновість» блага проявляється не через неекономічність природи блага, а через таку властивість блага як нематеріальність. Наприклад А. О. Матвійчук дає таке визначення немайновому благові: воно не засноване на матерії і не зводиться до матерії [26]. Проте такий підхід здається досить суперечливим і спростовується зворотнім порівнянням. Тобто, якщо відсутність майнового змісту блага проявляється в нематеріальності цього блага, то повинно бути і навпаки. Нематеріальні блага не повинні мати майнового змісту і, відповідно, бути товаром. А чи може інформація, результати інтелектуальної (творчої) діяльності та особисті немайнові блага бути товаром? Науковці стверджують, що можуть.

Стосовно інформації як об'єкта цивільних прав науковці підтверджують факт набуття інформацією ознак товару. Як зазначає В. А. Копилов, інформація вже стала товаром та може передаватися і розповсюджуватися, продаватися та бути предметом купівлі [27]. І як вже вище зазначалося, після досліджень немайнових об'єктів цивільних прав С. О. Сліпченко дійшов висновку, що вони мають властивості товару і, потенційно, здатні брати участь в економічному обороті [28].

Наступним елементом, за допомогою якого відбувається визначення інформації як об'єкта цивільних прав, є форма її представлення. В цій сфері теж існує значний плюралізм думок. Правова догма про те, що інформація повинна бути представлена у формі, яка може бути сприйнята органами чуття людини, є досить архаїчною. Тому необхідно брати до уваги також технічні пристрої. Зважаючи на це, ми погоджуємось з таким формулюванням форми подання інформації: «...будь-яка форма, доступна для сприйняття людиною чи технічним пристроєм» [29]. Необхідно ще раз наголосити на недопустимості додавання факультативних ознак на зразок: «що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі», адже вони звужують поняття інформації, а, як наводилося вище, це суперечить сутності інформації.

Узагальнюючи приведені визначення інформації, слід зазначити, що вони не всі містять основні властивості інформації як об'єкта цивільних прав, що суперечить логічним правилам визначення понять та призводить до обмеженого розуміння правової природи цього об'єкта цивільних прав.

Інформація як об'єкт цивільних прав має такі основні властивості: нематеріальність; змістовність; трансформованість у інші нематеріальні об'єкти цивільних прав; здатність до фіксації на матеріальних носіях інформації; змінний характер форми інформації (динамічність та статичність); відокремленість.

Слідуючи правилам логіки визначення понять, необхідно підвести інформацію як об'єкт цивільних прав під найближче родове поняття. Для з'ясування найближчого родового поняття необхідно застосувати дихотомічний поділ об'єкта цивільних прав на два суперечливих по-

няття. Виходячи з твердження, що об'єктом цивільних прав є блага, ми можемо поділити його за видом матерії, відповідно на матеріальні та нематеріальні блага. Спираючись на таку ознаку інформації як об'єкта цивільних прав як нематеріальність, ми можемо стверджувати, що вона належить саме до нематеріальних благ. Ця думка також підтверджується віднесенням законодавцем інформації саме до нематеріальних благ, які перераховуються в главі 15 «Нематеріальні блага». Відповідно, найближчим родовим поняттям для інфор-

мації як об'єкта цивільних прав є нематеріальне благо, отже, через це поняття і буде здійснюватись визначення.

Як результат будемо мати таке визначення: «Інформація як об'єкт цивільних прав — це нематеріальне благо, що існує у формі відомостей, маючих зміст, представлених у будь-якій формі, доступній для сприйняття людиною чи технічним пристроєм, та на яке не поширюється правовий режим інших нематеріальних благ, якщо інше не встановлено законом».

ПРИМІТКИ

1. Ильенков Э. В. Диалектическая логика: Очерки истории и теории. — 2-е изд., доп. / Э. В. Ильенков. — М. : Политиздат, 1984. — С. 123.
2. Мозгова Н. Г. Логіка : навч. посіб. — 2-ге вид. / Н. Г. Мозгова. — К. : Каравела, 2011. — С. 22.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) : уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — С.194.
4. Ключко М. Джерела походження та способи творення юридичних термінів України / М. Ключко // Вісник Академії правових наук України. — 2009. — № 4. — С. 225.
5. Мозгова Н. Г. Зазнач. праця. — С. 23—44.
6. Ковальський В. С. Правотворчість: теоретичні та логічні засади [Електронний ресурс] / В. С. Ковальський, І. П. Козинцев. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — 192 с. — Режим доступу : http://www.pravo.vuzlib.org/book_z1566_page_16.html.
7. Мозгова Н. Г. Зазнач. праця. — С. 23—44.
8. Гражданское право : учебник / под ред. О. Н. Садикова. — М. : Юрид. фирма «КОНТРАКТ» ; ИНФРА-М, 2006. — Т. I. — С. 165—166.
9. Гоголь Б. М. Право на інформацію в цивільному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Б. М. Гоголь. — К., 2010. — С. 13.
10. Дідук А. Г. Правовий режим конфіденційної інформації: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / А. Г. Дідук. — Х., 2008. — С. 6.
11. Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Є. В. Петров. — Х., 2003. — С. 14.
12. Косьяненко О. М. Інформація как гражданско-правовая категория : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О. М. Косьяненко. — Е., 2009. — С. 12.
13. Федеральный закон Российской Федерации «Об информации, информационных технологиях и о защите информации» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102108231>.
14. Харитонов Є. О. Цивільне і сімейне право України : навч.-практ. посіб. / Є. О. Харитонов, О. М. Калітенко, В. М. Зубар [та ін.] ; за ред. Є. О. Харитонова, А. І. Дрішлюка. — Х. : Одіссей, 2003. — С. 117.
15. Кохановська О. В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві : монографія / О. В. Кохановська. — К. : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2006. — С. 176—177.
16. Корчагін М. Поняття інформації як цивільно-правової категорії / М. Корчагін // Юридичний журнал. — 2006. — № 9. — С. 51—56.
17. Зауваження Головного юридичного управління від 15.12.2010 р. до Проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про інформацію» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=38920&pf35401=180166>.
18. Корчагін М. Зазнач. праця.
19. Кохановська О. В. Зазнач. праця.

20. Дідук А. Г. Зазнач. праця.
21. Кохановська О. В. Зазнач. праця.
22. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. — 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. — К. : Юрінком Інтер, 2013. — Т. 1. — С. 444.
23. Можайкіна Н. В. Конспект лекцій з курсу «Економічна теорія» / Н. В. Можайкіна, А. О. Москвіна, О. А. Цимбалюк ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. — Х. : ХНАМГ, 2011. — С. 40.
24. Основи економічної теорії : навч. посіб. для студ. неекономічних спец. вищих навч. закладів III—IV рівнів акредитації. — Житомир, 2004. — С. 14—15.
25. Кохановська О. В. Зазнач. праця.
26. Матвійчук А. О. Ознаки об'єкта особистого немайнового права на сприятливе навколишнє природне середовище [Електронний ресурс] / А. О. Матвійчук // Часопис Академії адвокатури України. — 2013. — № 2 (19). — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chaau_2013_2_17.pdf.
27. Копылов В. А. О модели гражданского оборота информации / В. А. Копылов // Журнал российского права. — 1999. — № 9.
28. Шишка Р. Б. Новый підхід до проблем оборотоздатності об'єктів особистих немайнових прав / Р. Б. Шишка // Право та управління. — 2012. — № 1.
29. Гоголь Б. М. Право на інформацію в цивільному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Б. М. Гоголь. — К., 2010. — С. 13.

Ярыш Александр. Дефиниция информации как отдельного объекта гражданских прав.

В статье представлено исследование по установлению определения информации как объекта гражданских прав. Проведен критический анализ дефиниций информации, введенных учеными-правоведами, и на основании юридически весомых свойств информации представлена авторская дефиниция информации как объекта гражданских прав.

Ключевые слова: информация, объект гражданских прав, право собственности на информацию.

Yarysh Oleksandr. Definition of information as separate object of civil laws.

The article is presented a research on establishment of determination of information as object of civil rights. The author was performed critical analysis of definitions of information presented by scientists, and on the basis of legally significant properties of information the author presented his own definition of information as an object of civil rights.

Key words: information, an object of civil rights, ownership of information.